

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ГАВРИЛЮК Дмитро Юрійович

УДК 321.011.5:324(477)

**АБСЕНТЕЇЗМ ЯК ФЕНОМЕН ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ
В КОНТЕКСТІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

23.00.03 – політична культура та ідеологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор політичних наук,
старший науковий співробітник
ВАЩЕНКО Костянтин Олександрович,
Національне агентство України з питань
державної служби, голова.

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
ЗЕЛЕНЬКО Галина Іванівна,
Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України,
відділ теоретичних і прикладних проблем
політології, провідний науковий співробітник;

кандидат політичних наук, доцент
КОЛІСНІЧЕНКО Роман Миколайович,
Кіровоградський інститут Приватного
акціонерного товариства Вищий навчальний
заклад «Міжрегіональна академія управління
персоналом», директор.

Захист відбудеться 2 квітня 2015 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 2 березня 2015 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Я. Волянюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження значною мірою обумовлена наявною диспропорцією між демократичною теорією виборів та практикою її провадження, що негативно впливає на політичну, зокрема й електоральну культуру громадян, призводить до появи і розвитку феномену абсентеїзму. Інститут виборів залишається одним із найдієвіших механізмів легітимації політичної влади. Проте на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку вибори перетворилися із інструменту забезпечення владарювання найдосвідченіших, шанованих, професійних представників у механізм ефективної маніпуляції свідомістю громадян.

Проблема абсентеїзму є особливо актуальною у контексті існуючих для українського суспільства ризиків, серед яких трансформації громадянської некомпетентності у свідоме ігнорування політики; утвердження нігілістичних акцентів політичної поведінки; неготовність нести політичну відповідальність, здійснювати громадянський обов'язок тощо. Абсентеїзм як акт електоральної відмови, відхід громадян від політичного життя можна вважати прямим викликом демократизації у сучасній Україні. Корупційні й популістські практики у політиці призводять до деформації демократичних процедур, знецінення політичної ваги голосів виборців, спотворення культури суб'єктів виборчого процесу. Життя поза й всупереч закону – один із форматів публічності, який нехтує повагою до особистих прав, свобод інших громадян, та є прямим фактором абсентеїзму. Орієнтація на свідому байдужість до політики поступово стає нормою світогляду і поведінки сучасника.

Політичній науці відомі різні оцінки значення абсентеїзму. В умовах інституційних криз і світоглядних протиріч абсентеїзм у політичному житті українського суспільства не можна ідентифікувати лише як природну складову політичної культури суспільства. Абсентеїзм суб'єктів політики тлумачиться як несформованість свідомого ставлення до власних громадянських обов'язків; небажання відповідати за розвиток своєї держави; відсутність потреби самотужки забезпечувати свою громадянську суб'єктність. Це також ігнорування конституційних обов'язків, відмова від використання права голосу чи участі у виборах, ухиляння від громадянської відповідальності за якість політичних інститутів.

В Україні станом на сьогоднішній день тема дослідження не формулювалась як конкретний і самостійний предмет наукового аналізу. Водночас, у контексті актуальних завдань демократизації, розвитку політичної культури суспільства, ціннісних орієнтирів державного поступу до проблеми абсентеїзму зверталися вітчизняні вчені – В. Андрущенко, Б. Андрусишин, Д. Арабаджієв, В. Бортніков, В. Бабкін, О. Бабкіна, І. Варзар, О. Вишняк, О. Волянюк, М. Головатий, В. Горбатенко, С. Денисюк, Н. Жабінець, Г. Зеленько, Р. Колісніченко, А. Колодій, В. Корнієнко, В. Кремень, Т. Кремень, А. Кудряченко, Г. Куц, Н. Латигіна, В. Лісовий, В. Логвинчук, М. Логунова,

В. Мартиненко, М. Михальченко, Л. Нагорна, Т. Нагорняк, М. Обушний, М. Остапенко, Н. Пробийголова, О. Проскуріна, Н. Ротар, С. Рябов, В. Северенюк, П. Сівчук, М. Ставнійчук, О. Чемшит, Д. Чемшит, О. Чижова, Ю. Шайгородський, О. Яцунська та ін.

Разом із тим, слід констатувати, що цілісної концепції дослідження феномену абсентеїзму у вітчизняній політичній науці ще не визначено. Зокрема, потребують окремої наукової розвідки взаємозв'язок між рівнем політичної, електоральної культури українських громадян та проявами абсентеїстських настроїв, електорального протесту; причини відтворення абсентеїзму під час виборів й функціонування цього феномену у міжвиборчий період; аналіз його передумов й специфіки в політичному житті сучасного українського суспільства тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід та українські реалії», що входить до Тематичного плану науково-дослідних робіт НПУ імені М. П. Драгоманова, науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук», затверджений Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 5 від 23 грудня 2010 року). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 7 від 28 лютого 2011 року).

Мета дисертаційного дослідження полягає у комплексному аналізі сутності абсентеїзму як феномену електоральної культури сучасної України та його специфіки в умовах демократизації українського суспільства. Така мета визначила постановку і вирішення низки **завдань**:

- дослідити сутність абсентеїзму, проаналізувати основні наукові підходи до цього феномену у рамках політологічного та міждисциплінарного дискурсів;
- проаналізувати зарубіжні політологічні концепції феномену абсентеїзму;
- з'ясувати причини, розкрити типологізацію і чинники абсентеїзму в російських та українських політологічних дослідженнях;
- визначити специфіку абсентеїзму в структурі політичної культури українського суспільства;
- обґрунтувати діалектику взаємовпливу політичного відчуження та абсентеїзму в умовах становлення демократичної електоральної культури;
- виявити особливості деструктивності абсентеїзму як однієї з форм електоральної поведінки громадян;
- охарактеризувати зарубіжні практики подолання абсентеїзму та можливості їх імплементації за умов неоднорідної ціннісно-орієнтаційної діяльності українських громадян;
- сформулювати систему напрямків з попередження деструктивних проявів абсентеїзму в Україні.

Об'єкт дослідження – сучасна політична культура суспільства в умовах соціально-політичних трансформацій.

Предмет дослідження – абсентеїзм як феномен електоральної культури в контексті демократизації українського суспільства.

Методологічну основу дослідження становить комплекс філософських, загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що забезпечують єдність гносеологічного, соціально-філософського і політологічного аналізу феномену абсентеїзму, виявлення його зв'язку з політичною культурою і свідомістю українського суспільства. Відповідна дослідницька стратегія пов'язана також із дотриманням принципів науковості, об'єктивності, всебічності, цілісності, послідовності, діалектики, плюралізму, соціального детермінізму, конкретності, системності, історизму, комплексності.

Методологія дослідження ґрунтується на сукупності різноманітних підходів і методів, які взаємодоповнюються, дозволяють забезпечити обґрунтованість і достовірність наукових результатів. Логіка застосування системно-функціонального підходу пов'язана з аналізом взаємозв'язків між рівнем політичної культури суспільства та наявністю абсентеїзму. Системний і синергетичний методологічні підходи дають можливість розглядати феномен абсентеїзму як цілісне явище. Історичний підхід допомагає проаналізувати різноманіття його проявів у різні періоди в поєднанні із критичним логічним аналізом цього феномену.

За допомогою загальнологічних методів наукового пошуку – аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, індукції, дедукції – визначені основні причини відчуження громадян на рівні політичної культури українського суспільства. Застосування методу компаративного аналізу обумовлене потребою порівняння різних напрямів і підходів до об'єкту й предмету дослідження. Біхевіористський метод дозволяє розглянути абсентеїзм учасників політичного процесу, зокрема, проаналізувати показники і чинники електоральної поведінки індивідів і соціальних груп. Соціологічний метод дає підстави для з'ясування впливу ідеології і культури на прояви абсентеїзму.

Для емпіричної експлікації цього феномену у дослідженні застосовано також аналіз публіцистично-літературних джерел, зокрема творів зарубіжних та вітчизняних авторів і регіональних мас-медіа. Емпіричну базу наукового доробку складають дані соціологічних досліджень Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України та інші.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дослідженні здійснено цілісний і системний аналіз природи та сутності, сучасного стану й перспектив розвитку абсентеїзму як феномену електоральної культури та показано його діалектичний зв'язок із процесами демократизації українського суспільства.

На захист виноситься низка положень, що містять елементи наукової новизни.

Вперше:

– у вітчизняній політичній науці здійснено комплексний аналіз феномену абсентеїзму, його загальнотеоретичної сутності та характеру інтерполяції на стан політичної культури. Зазначено, що абсентеїзм є не просто формою індивідуального протесту, а відмовою, сформованою під впливом політичної дезорієнтації; одним із ефектів громадянської розгубленості у відповідь на критичну антагоністичність політичної боротьби; це результат небажання розібратися у політичній системі стримувань та противаг, а також приймати участь в політиці за подвійними (патерналістськими – зовні, корисними для себе – по суті) стандартами політичних еліт;

– запропоновано авторську типологію електорального абсентеїзму за критерієм «причинності», а також класифікацією його мотивів (політико-виборчий, світоглядний, соціально-політичний, нігілістичний, релігійний маркери). Серед причин абсентеїзму названо незацікавленість політичних еліт у проведенні конкурентних виборів; «десакралізацію» політичної влади громадянами; слабкість і функціональну неконкурентоспроможність опозиційних політичних партій та рухів; суспільні перестороги, відчуття громадянами соціальної несправедливості, фінансово-економічної несвободи, загрози свободам людини;

– виявлено деструктивні особливості абсентеїзму як однієї із форм електоральної поведінки громадян в Україні. Стверджується, що абсентеїзм поглиблює електоральну дезорганізацію суспільства, унеможлиблює легітимацийну трансформацію інституту виборів із технічного механізму у свідомий відбір прагматичних еліт. Як деструктивна форма електоральної культури громадян, абсентеїзм проявляється також у стійкості в політичній поведінці громадян апатичних і нігілістичних позицій;

– у рамках дисертаційного дослідження на основі емпіричного матеріалу визначено необхідні кроки для попередження феномену абсентеїзму. Дієвими методами подолання абсентеїзму можуть бути: гарантування демократичності, прозорості виборчого процесу, що підвищить рівень суспільної довіри; забезпечення вільного функціонування незалежних, в тому числі опозиційних, ЗМІ, що сприятиме реальній політичній конкуренції; зміна формату передвиборчих дискусій, що зробить виборчу кампанію більш яскравою для виборців і підвищить їх мотивацію брати участь у голосуванні; становлення політичної опозиції, що забезпечить альтернативність, розширить спектр для електорального вибору.

Дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування діалектики взаємовпливу політичного відчуження як передумови феномену абсентеїзму. Стверджується, що відсутність чи абстрактність політичної практики (здорової боротьби за вотум виборчої довіри, гарантування і врахування голосу кожного, як з боку політичної влади, так і з боку громадянського суспільства) вмотивовує електоральний абсентеїзм;

– теза про те, що абсентеїзм у політико-культурній, ціннісній сутності складають не лише раціональні, але й ірраціональні компоненти. Як механізм

відходу від участі в політиці, абсентеїзм на підсвідомому рівні виражає несерйозне сприйняття громадянами цінності власного обов'язку виборчої участі та голосування, легковажне ставлення до формування політичної суб'єктності, яка визначатиме політичні правила в майбутньому;

– наукова аргументація політичних ризиків абсентеїзму та векторів локалізації його нігілістичних результатів стосовно функціонування політичної системи та еволюції електоральної культури в Україні. Передбачається, що якісна трансформація політичної системи потребує, передусім, інституційних змін (ефективної роботи політичних структур, громадських рад, ініціативних груп і под.), що сприятиме розвитку культури суб'єктів виборчого процесу.

Поглиблено:

– політологічне вивчення феномену абсентеїзму, особливостей його впливу на характер електоральної культури в сучасній Україні; розуміння суперечливості, неоднозначності політичних, ціннісних та електоральних наслідків абсентеїзму на процеси демократизації українського суспільства. Електоральна культура впливає на політичне життя будь-якого суспільства та визначається його мобілізаційними характеристиками. Разом з тим, увага акцентується на тому, що на відміну від сталих демократій, у структурі політичної культури трансформаційного періоду дисфункціональною лишається саме культура політичної участі. Абсентеїзм політиків і виборців програмує непередбачувані наслідки для виборчих процесів;

– розуміння особливостей зарубіжних практик подолання абсентеїзму в контексті можливості застосування цього досвіду у вітчизняних політичних процесах. Стверджується нагальна необхідність пошуку джерел політичної деструкції, налагодження діалогу суспільства і влади, боротьби з чинниками корупції на виборах, перегляду формату партійної та виборчої систем, практики «лікбезів» для громадян з прав людини і можливостей користування ними.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Основні положення дисертації можуть слугувати основою для подальших наукових розвідок проблематики формування демократичної електоральної культури в Україні. Вони розширюють можливості й перспективи дослідження феномену абсентеїзму як потенційного виклику громадянській і політичній культурі суспільства; пошуку ефективних, раціональних і адекватних політичному моменту чинників подолання зазначеного феномену.

Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади і місцевого самоврядування, політичними партіями, громадськими організаціями і рухами, засобами масової інформації, іншими суб'єктами політики для розуміння сутності, специфіки проявів абсентеїзму в політичних та електоральних практиках; для актуалізації політичної, громадської уваги на необхідності пошуку ефективних моделей попередження можливих деструктивних виявів абсентеїзму.

Теоретичні розробки, практичні висновки і пропозиції дослідження використовуються у навчальному процесі НПУ імені М. П. Драгоманова при викладанні таких дисциплін як «Політика і права людини», «Менеджмент і

маркетинг виборчих кампаній». Матеріали дослідження можуть бути застосовані при розробці спецкурсів для аспірантів, магістрів і студентів із проблем демократії, політичної культури, громадянського суспільства, політичної участі, абсентеїзму, електоральної культури, політичного та електорального протесту, а також при підготовці навчальних посібників і підручників.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, а також пройшли апробацію на Першому національному конвенті українського відділення Міжнародної асоціації студентів політичної науки (Одеса, 24 – 25 березня 2011 р.); Міжнародній науковій конференції «Сьомі юридичні читання» (Київ, 19 – 20 травня 2011 р.); Міжнародній науково-теоретичній конференції XXIV Харківські політологічні читання «Стратегії реформ і пошук політичного балансу в Україні» (Харків, 21 червня 2011 р.); Сьомих Курасівських читаннях «Політична модернізація в Україні: перспективи та ризику» (Київ, 4 жовтня 2011 р.); Другому Національному політологічному Конвенті МАСПН України (Київ, 15 – 16 березня 2012 р.); Третій Слобожанських політологічних читаннях «20 років пострадянських трансформацій» (Харків, 20 квітня 2012 р.); Восьмих Курасівських читаннях «Політичний режим в сучасній Україні» (Київ, 4 жовтня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції «Восьмі юридичні читання» (Київ, 10 – 11 жовтня 2012 р.); III міжнародній Великій академічній конференції з політології «Східна Європа у системі координат (Північ, Південь, Захід, Схід)» (Львів, 25 – 26 жовтня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Держава та суспільство: партнерські відносини в умовах глобальних викликів» (Київ, 2 листопада 2012 р.); Третьому Національному політологічному конвенті МАСПН України (Острог, 27 – 28 квітня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Суспільно-політичні та соціокультурні процеси в Україні і світі» (Київ, 31 травня – 1 червня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Політика і духовність в умовах глобальних викликів» (Київ, 2 – 3 квітня 2014 р.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 19 наукових публікаціях, серед яких 1 стаття у закордонному науковому та 11 – у вітчизняних фахових виданнях, 7 – у матеріалах конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Відповідно до предмету, мети і завдань дослідження дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що поділені на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (273 найменування) та трьох додатків. Загальний обсяг дисертації – 239 сторінок, основний зміст – 190 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт та предмет дослідження, розкрито його

методологію, наукову новизну, теоретичне і практичне значення, висвітлено апробацію отриманих результатів, пояснено структуру дослідження.

У першому розділі – «Теоретико-методологічна база дослідження абсентеїзму як феномену електоральної культури» – розкрито суперечності й неоднозначність в інтерпретаціях феномену абсентеїзму, зведено й проаналізовано наукові підходи до розуміння причин і типології абсентеїзму як феномену електоральної культури.

У підрозділі 1.1. – «Теоретичне обґрунтування сутності абсентеїзму у політологічному та міждисциплінарному дискурсах» – запропонована авторська систематизація визначень поняття «абсентеїзм»; проаналізовано соціологічний погляд на сутність, природу феномену абсентеїзму; висвітлено зміст цього поняття у юридичній науці.

У розділі йдеться про те, що соціологічна наука вбачає в абсентеїзмові не лише своєрідний вираз ухилення виборців від голосування, а й форму аполітичності. «Відхід» трактується як неприйняття і заперечення індивідом або соціальною групою пануючих у суспільстві ідеалів і цінностей, засобів їх досягнення, загальноприйнятих норм і правил поведінки, способів соціального контролю, що створює ситуацію пасивного взаємонепорозуміння, несприйняття, взаємозаперечення. Юриспруденція розуміє абсентеїзм як термін конституційного права, що означає добровільну неучасть виборців у голосуванні на виборах або референдумі.

Встановлено, що зміст абсентеїзму в політологічному аспекті інтерпретують як: а) ухилення від участі в політичному житті; б) індиферентне ставлення до політики, низький рівень політичної компетентності виборців; в) зумисне прагнення людей відсторонитися від політики; г) байдуже ставлення людей до здійснення своїх громадянських (у тому числі політичних) прав, ухилення від виконання громадянських обов'язків. Науковці стверджують, що абсентеїзм може бути ознакою політичної кризи, одним із численних наслідків яких є повторні вибори.

У підрозділі 1.2. – «Характеристика зарубіжних наукових концепцій феномену абсентеїзму» – вказано на наукові підходи до аналізу та критики абсентеїзму західними політичними експертами й дослідниками.

Виявлено, що політологічні дослідження абсентеїзму започатковані в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. представниками Чиказької школи (Г. Госсел, Ч. Мерріам). Істотний внесок у розробку проблеми здійснили соціологи Мічиганської школи (А. Вулф, В. Глазер, А. Кемпбел, Ф. Конверс, Р. Купер, В. Міллер). Феномен абсентеїзму розглядався у рамках електоральних процесів (Б. Берельсон, С. Верба, Е. Даунс, П. Лазарсфельд, Г. Лассвел, В. Макфол, М. Марш, Н. Най, К. Риф, Р. Россі, Д. Стокс, М. Фіоріна, Г. Шміт). Базові теоретичні положення щодо політичного відчуження сформулювали також П. Бурдье, Є. Вятр, Р. Даль, Р. Дарендорф, Р. Джессоп, М. Дюверже, С. Ліпсет, Ю. Хабермас, С. Хантінгтон, Й. Шумпетер. Проблема абсентеїзму у структурі масової свідомості частково розкрита у працях таких дослідників як Б. Ліпманн, Е. Ноель-Нойман, Дж. Спрег, П. Шампань та ін.

Відзначаються три основні підходи до розуміння абсентеїзму у сучасній західній науці: 1) «раціонального вибору»; 2) соціологічний (абсентеїзм як вид поведінки, що відхиляється від норми); 3) соціально-психологічний (абсентеїзм як показник рівня стабільності соціально-політичної системи). Крім того, здійснено огляд концепції неінституціоналізму, а також політико-комунікативного підходу, що пояснює вибір громадян під впливом інформаційно-пропагандистської передвиборної кампанії політичних сил.

У підрозділі 1.3. – «Причини та типології абсентеїзму: підходи українських та російських науковців» – проаналізовані наукові погляди дослідників, що звертались у своїх роботах до проблеми абсентеїзму, його чинників і типологій. Узагальнені причини, що, на думку українських політичних дослідників, сприяють зростанню абсентеїзму в суспільно-політичному житті: відсутність бажання політичної дії, психологія конформізму і менталітет байдужості; складне соціальне становище та індиферентність, апатія виборця. Абсентеїзм також є наслідком загального виборчого права, що залучає до процесу ті категорії населення, які не налаштовані на активну участь у політиці, не мають широкого кругозору та усвідомленого політичного інтересу.

У рамках російської політологічної школи абсентеїзм розглядається як неучасть в голосуванні, причиною якого є стійка невіра в те, що за допомогою виборів можна вирішити значимі для суспільства, групи чи себе проблеми; невіра в справедливість підрахунку голосів та інші процедурні питання. Класифікація причин абсентеїзму представлена у дослідженнях російських вчених В. Арсентьєва, С. Баранова, Г. Бутиріна, які розрізняють абсентеїзм байдужості і аполітичності; абсентеїзм негативного ставлення до передбачуваних підсумками виборів; абсентеїзм протесту; абсентеїзм, викликаний зовнішніми факторами масової дії; випадковий абсентеїзм. А. Артемова виділяє усвідомлений та несвідомий абсентеїзми. Загалом, аналіз наукових праць вітчизняних і російських політологів дозволив дійти висновку про те, що у пострадянських країнах поки відсутня тверда демократична практика й традиція проведення виборів, а відтак і відчутний брак суспільного сприйняття їх результатів чи ефективності.

У другому розділі – «Феномен абсентеїзму в культурі виборчого процесу українського суспільства» – абсентеїзм розглядається предметніше. Зокрема аналіз феномену супроводжується характеристикою його специфіки як складової політичної культури суспільства, взаємозв'язку з політичним відчуженням. Наголошується, що в сучасних політичних умовах феномен абсентеїзму є деструктивною формою електоральної поведінки громадян.

У підрозділі 2.1. – «Абсентеїзм у політичній культурі українського суспільства» – обґрунтовано фактори своєрідності характеру абсентеїзму як феномену політичної культури, її трансформації у сучасному українському суспільстві. Виявлено, що сутнісними рисами сучасної політичної культури є її суперечливий характер, фрагментарність, орієнтації, з однієї сторони, на закордонний досвід (повага до особистості, закону, відкритість політики,

плюралізм поглядів, політична і релігійна терпимість, пріоритет ненасильницьких методів вирішення політичних проблем тощо), з іншої – радянську спадщину (політичні міфи минулого, стереотипи «молодшого брата», політичні ярлики меншовартості тощо). Спостерігається недостатня зацікавленість політичних еліт у репрезентації інтересів виборців під час прийняття стратегічних політичних рішень, що негативно відображається на якості державного управління та гальмує процеси демократизації суспільства.

Акцентовано увагу, що при всебічній політичній ерозії, соціальному негативізмі, феномен абсентеїзму є фактично одним із численних елементів кризи політичної системи та громадянського суспільства. В умовах конкурентної демократії абсентеїзм є показником відчуження від влади, виконуючи функцію індикатора якості політичної системи. Експертне середовище наголошує, що у вітчизняних умовах, абсентеїзм є проявом низького рівня правової і політичної культури певних прошарків чи груп; натомість у розвинутих демократичних державах – це вияв стабільності й довіри до влади та політичних сил.

У підрозділі 2.2. – «Політичне відчуження як передумова прояву абсентеїзму в електоральній культурі» – наводяться аргументи стосовно факторів, які резюмують дихотомію впливу феномену відчуження особистості в політиці на практики політичної та електоральної неучасті громадян, а також наслідки від політичної (в т.ч. електоральної) пасивності виборців для процесів формування електоральної культури суспільства.

Вказується, що електоральна культура суспільства включає культуру електоральної поведінки індивідів і якість вибору політичних сил чи окремих кандидатів. Предметно до контексту, який зазначається, є аргумент про те, що на пострадянському просторі політичне відчуження має свої практичні прояви не лише у формі політичної апатії, інфантилізму, але й електорального абсентеїзму.

Політичне відчуження зумовлюється такими причинами, як знецінення соціальних ідеалів, зневіра у будь-яких владних структурах, психологічна втома від політичної демагогії, непродуктивних політичних рішень влади та цинічної брехні політичних представників громадських інтересів. Зазначається, що коли застосовується такий алгоритм політичної діяльності, стає можливим звернення різних соціальних груп до абсентеїстської моделі політичної поведінки.

У підрозділі 2.3 – «Абсентеїзм як деструктивна форма електоральної поведінки громадян» – деталізуються прикметні ірраціональні аспекти абсентеїзму. Аналізуються умови та фактори деструктивного впливу феномену на електоральну поведінку українських громадян.

Стверджується, що абсентеїзм створює своєрідну альтернативу амбівалентному виборчому контенту, який, зазвичай, обирає політиків-патерналістів, політиків-романтиків й популістів. Абсентеїзм поглиблює соціальну дезорганізацію суспільства, унеможлиблює політичну та легітимаційну трансформацію інституту виборів із механізму традиційного технічного відбору представників суспільства у свідомий відбір прагматичних

еліт. Як деструктивна форма електоральної культури громадян він допускає велику ймовірність самоусунення громадянина від функціонування політичної системи з його навіть мінімальними можливостями впливу на владу і процес прийняття нею політичних рішень.

Наголошується, що поведінка суб'єктів політичного життя, їх участь/неучасть у політичних справах, конструктивна/деструктивна діяльність, уміння/невміння захистити свої права та інтереси залежать, в першу чергу, від сприйняття ними політичної реальності, вироблених взірців політичної поведінки, а фактично – від їхньої політичної свідомості та культури.

У третьому розділі – «Західний досвід подолання абсентеїзму та його імплементація в українському політико-культурному просторі» – висвітлено конкретні моделі зарубіжних практик подолання феномену абсентеїзму, міри допустимості політичної імплементації окремих їх різновидів в українську виборчу практику. Сформульовано підхід до чинників попередження абсентеїзму в Україні, де такий феномен негативно позначається на процесах демократизації.

У підрозділі 3.1. – «Західна практика попередження абсентеїзму та можливості її застосування в Україні» – наголошується, що важливою умовою того, аби громадянин брав участь у виборах є посилення інтересу до політики, пропагування соціально-політичного розвитку держави.

Стверджується, що у законодавстві багатьох країн існує ряд заходів для залучення виборців. Досвід зарубіжних країн з використання нетрадиційних способів голосування може слугувати прикладом протидії абсентеїзму і для України. Зокрема раціональними для імплементації є механізми Інтернет-голосування; впровадження диференційованого підходу до різного рівня виборів (на місцевих виборах – мажоритарна система із правом відкликання депутата, а на парламентських – пропорційна з преференціями); голосування поштою; створення громадських рад виборців (напередодні виборчих кампаній при парламентських та позапарламентських політичних партіях); ініціативний спосіб формування виборчого списку. Ряд інших моделей, що виявилися ефективними для подолання деструкції абсентеїзму, не завжди можуть бути корисними для України. Причинами цього є забюрократизованість державних органів влади, брак практичного досвіду впровадження моделей активної політичної участі, що підкріплюються свідомим опором політичним змінам зі сторони як представників влади, так і громадянського суспільства.

У підрозділі 3.2. – «Чинники подолання деструктивних проявів абсентеїзму в умовах демократизації українського суспільства» – уніфіковано й проаналізовано наукові, політичні, законодавчі, технологічні підходи до практик протидії абсентеїстській поведінці громадян України. Запропоновані авторські акценти по мінімізації політичного деструктиву від абсентеїстських настроїв в українському суспільстві, вказуються першочергові завдання для влади, суспільства та особи на цьому шляху, у світлі актуальних завдань демократизації.

Зазначається, що для подолання абсентеїзму в рамках вітчизняних політичних практик, країні потрібні політики із загальнодержавним мисленням і державотворчою стратегією. Наголошується, що на шляху подолання деструкції абсентеїзму, важливими вимогами до політичного сьогодення є: ініціативи «знизу» по створенню політичних альтернатив; владні демонстрації суспільству практик «політичної інакшості», своєчасне прийняття політичних рішень та виконання передвиборчих обіцянок; консолідована взаємодія суспільства і влади, взаємний моніторинг, попередження обопільної деструктивної практики політичного відчуження (народу від держави, держави від народу).

Чинники подолання ризиків політичного абсентеїзму в Україні подані через призму структурування сукупності механізмів в умовні групи – адміністративно-організаційну та стратегічну політико-правову.

У Висновках відповідно до мети дослідження вирішено низку завдань.

Здійснена спроба дослідити сутність абсентеїзму, що, передусім, приводить до вирішення його теоретичних інтерпретацій у рамках політологічного та міждисциплінарного дискурсів. У політичній науці одностайного розуміння феномену абсентеїзму не існує. Водночас у фахових джерелах абсентеїзм розглядається через призму ухилення громадян від безпосередньої політичної участі, індиферентного ставлення до політики, байдужості до ствердження своїх громадянських (в тому числі політичних) прав, пасивного протесту, реакції на неспроможність правлячої еліти пропонувати й реалізовувати альтернативи політичної діяльності. Вказано, що у соціологічному дискурсі абсентеїзм трактується як форма «відходу», неприйняття і заперечення індивідом або соціальною групою пануючих у суспільстві ідеалів та цінностей. З точки зору юриспруденції, абсентеїзм аналізується як добровільна неучасть у голосуванні на виборах, а також референдумах.

Проаналізовані зарубіжні політологічні концепції феномену абсентеїзму можна групувати в ряд наукових підходів: політико-комунікативний, статусний, соціально-психологічний, підхід «раціонального вибору», інституційний, історичний, системно-функціональний, системний, синергетичний. Акцентовано увагу й на альтернативно-інституційному підході тлумачення характеру абсентеїзму, який полягає в поясненні участі/неучасті громадян у політиці здатністю/нездатністю створювати поряд з владною вертикаллю свої політичні інституційні альтернативи та легітимізувати їх. У дисертації поняття «абсентеїзм» постає як небажання громадян відповідати за розвиток своєї держави; спотворене розуміння громадянських обов'язків та неготовність самотужки забезпечувати свою громадянську суб'єктність. Поряд з цим, абсентеїзм є зручним маніпуляційним механізмом для урядів, президентів, депутатів з відносною (обмеженою) легітимністю та короткотерміною політичною перспективою, що дозволяє їм пролонговувати своє політичне владарювання.

З'ясовані причини, проаналізовані типології та чинники абсентеїзму (в російських та українських політологічних дослідженнях) дозволяють стверджувати, що на пострадянському просторі поки не простежується тенденції до створення механізмів регулювання абсентеїзму. Абсентеїзм в Україні пояснюється відсутністю бажання політичної дії та світоглядом, зорієнтованим на внутрішнє вдосконалення; саме психологія конформізму і менталітет байдужості є базисом абсентеїзму в Україні. Абсентеїзм в Росії, за дослідженням тамтешніх дослідників, має значний електоральний резерв, активізація якого може внести серйозні зміни в загальну розстановку політичних сил.

Визначено специфіку абсентеїзму в структурі політичної культури українського суспільства. Запропоновано розглядати її через два аспекти: оцінку ролі абсентеїзму в політичних практиках та фактори проявів абсентеїзму. Ризики розвитку феномену абсентеїзму, зокрема в політичній поведінці українських виборців, виявляються у свободі політичної участі (узаконеній можливості безкарно не приймати участь у голосуваннях); відкиданні усталених способів політичної дії; дисфункціональності політичної системи, вичерпанні креативного потенціалу демократичних інститутів; невідповідності політичних орієнтацій виборців функціональному змістові виборів, розвитку «підданського» типу політичної культури широких мас.

Головними причинами абсентеїзму можуть бути: неналежне виконання посадовими особами органів виконавчої влади та місцевого самоврядування вимог діючого законодавства щодо забезпечення участі громадськості у прийнятті рішень; формалізація діалогу із громадськістю; недосконалість правового та адміністративного середовища для створення і функціонування інститутів громадянського суспільства; інформаційний, світоглядний та електоральний вакуум між владою і громадою стосовно один одного. Актуальні причини абсентеїзму згруповано на основі умовних тематичних маркерів: політико-виборчого, соціально-політичного, релігійного, світоглядного та нігілістичного.

Обґрунтовано діалектику взаємовпливу політичного відчуження та абсентеїзму в умовах становлення електоральної культури. Встановлено, що процес формування електоральної культури багатосторонній і суперечливий, а практичні її прояви відображаються саме під час проведення виборчих кампаній (у виборчій явці, активності у волевиявленні). Разом з тим, навіть абсолютна участь громадян у виборах не є свідченням гармонійного демократичного розвитку. Явка на виборах багато в чому залежить від рівня політичної культури, якості протестної громадянської позиції, рівня відчуження суспільства від політики, інституту влади, електоральних практик.

Виявлено особливості деструктивності абсентеїзму як однієї з форм електоральної поведінки громадян, а також шляхи деструкції абсентеїзму для еволюційного поступу політичної культури українців. Сьогодні джерелом виникнення саме абсентеїстської форми політичної поведінки виборців є, насамперед, нерозв'язаність багатьох соціально-економічних проблем

життєдіяльності суспільства, неспроможність органів державної влади і місцевого самоврядування долати ці проблеми, їхнє відверте нехтування потребами громадян.

Серед сучасних зарубіжних практик електоральної мотивації (попередження абсентеїзму), на які слід звернути увагу в умовах суспільно-політичних змін в Україні, вирізняють: 1) формування списку неблагонадійних виборців (Італія, Ірландія); 2) запровадження штрафних санкцій (Австрія, Бельгія); 3) передбачення тюремних строків та кримінальної відповідальності (Мексика, Туреччина, Греція, Австрія, Пакистан); 4) позбавлення можливості доступу на державну чи муніципальну службу (Аргентина); 5) зниження рівня виборчого порогу явки (Азербайджан, США); 6) запровадження і гарантування ініціативного способу формування виборчих списків (США, Люксембург); 7) введення в практичну дію конституційної норми обов'язкового голосування (Австрія, Бельгія, Болгарія, Бразилія, Греція, Данія, Італія, Нідерланди, окремі кантони Швейцарії, Об'єднані Арабські Емірати, Чилі, Туреччина, Коста-Ріка, Еквадор); 8) запровадження механізму факультативного типу голосування (Бразилія, Еквадор); 9) гарантування можливостей волевиявлення за довіреністю та поштою (Франція, Великобританія). Для подолання абсентеїзму в політико-культурному просторі України досвід зарубіжних країн з використання нетрадиційних способів голосування може послужити прикладом, що втім необхідно переосмислювати в умовах перманентних політичних трансформацій, традицій та звичаїв української культури, новітніх викликів глобальної та інформаційної доби.

Сформульовані підходи щодо факторів попередження деструктивних проявів абсентеїзму в Україні передбачають необхідність реального впровадження ряду світоглядно-практичних перетворень: *зміни конституційного характеру* (проведення всеукраїнського референдуму з питання введення норми «обов'язкове голосування», ведення освітнього цензу для виборців, встановлення максимального віку для голосування тощо); *декларативні політичні вимоги* (громадський мораторій на політичний, економічний та управлінський популізм, проведення реформи системи місцевого самоврядування); *політична освіта молоді* (впровадження системи викладання у старшій школі факультативів – «основ політичної грамотності», правової культури, уроків суспільствознавства, логіки та риторики, кризового маркетингу та менеджменту); *зміни у виборчому процесі* (імплементація механізму електронного списку виборців; запровадження механізму політичних праймеріз на виборах мерів міст та керівників обласних рад, доопрацювання вже готових проектів Виборчого кодексу України).

Очевидно, що електоральною константою в Україні є гарантування принципу вільного виборчого права і добровільності участі у виборах, які є наріжним каменем української виборчої політики і практики. Відповідальність за сприяння електоральній байдужості сьогодні покладено не лише на державу, а також політикум, інтелігенцію (науковців, митців, громадських діячів) та, власне, громадян України. Зволікання політичних, економічних реформ,

симуляція модернізації соціальної системи суспільства, консервування та легалізація на державному рівні політичної корупції, кумівства, анахронізмів авторитарних і тоталітарних політичних режимів створюють сприятливі умови для легітимації таких правил політичного життя суспільства, за яких абсентеїзм буде виглядати «найменшим злом». Передумовами для подальшого відтворення абсентеїзму в Україні є процедурна та змістовна прокрастинація суб'єктами політичної влади демократичної трансформації політичних процесів, а також внутрішня легітимація громадянами іммобільних політичних практик. Для унеможливлення цього сценарію ірраціональні якості абсентеїзму можна локалізувати суто прагматичним механізмами (різноманітними політичними технологіями в сфері мобілізації громадянської залученості; об'єктивізацією процесів політичної компетенції виборців, політичних та законодавчих гарантій права вибору і персональної відповідальності політиків, які варто здійснювати саме у міжвиборчий період).

Дисертація не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребують критерії та умови, за яких абсентеїзм переходить у пасивні й латентні форми; особливості проявів феномену абсентеїзму на різних історичних етапах (в умовах війни, окупації зовнішнім агресором, галопоуючих внутрішніх політичних криз тощо); характер мотивації неучасті у виборах різних груп громадян; сутність і міра політичної відповідальності кожного за електоральні прояви абсентеїзму у суспільстві, що демократизується.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гаврилюк Д. Ю. Політологічні розвідки причин вияву в політичній практиці феномену абсентеїзму [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін / [відп. ред. О. В. Бабкіна]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 6. – С. 106–112.
2. Гаврилюк Д. Електоральний абсентеїзм як феномен політичної культури України [Текст] / Д. Гаврилюк // Сучасна українська політика. – К. : Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2011. – Вип. 25. – С. 156–166.
3. Гаврилюк Д. Ю. Шляхи подолання ризиків абсентеїстського типу політичної поведінки українських виборців (в контексті політичної модернізації України) [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // Наукові записки : Вісник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. – К. : ІНЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2011. – Вип. 6 (56). – С. 175–186.
4. Гаврилюк Д. Ю. Світові політичні практики упередження феномена електорального абсентеїзму [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». – 2012. – № 2 (82). – С. 154–158.
5. Гаврилюк Д. Ю. Види електорального абсентеїзму: політологічна теорія [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки

та методика викладання соціально-політичних дисциплін / [відп. ред. О. В. Бабкіна]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 7. – С. 123–128.

6. Гаврилюк Д. Ю. Електоральний абсентеїзм як різновид політичної поведінки [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології». – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – Вип. 20. – С. 99–104.

7. Гаврилюк Д. Ю. Політичний та електоральний абсентеїзм: політологічна теорія, специфіка ризику в Україні [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін / [відп. ред. О. В. Бабкіна]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 8. – С. 52–58.

8. Гаврилюк Д. Ю. Характер впливу діючого політичного режиму в Україні на політичну та електоральну неучасть [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // Наукові записки : Вісник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. – К. : ІНПЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2012. – Вип. 6 (62). – С. 277–288.

9. Гаврилюк Д. Мінімізація ризиків абсентеїзму на тлі прагматичної взаємодії Української держави та її громадян [Текст] / Д. Гаврилюк // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / [гол. ред. В. М. Вашкевич]. – К. : ВІР УАН, 2013. – Вип. 68 (№ 1). – С. 868–873.

10. Гаврилюк Д. Дискусійний характер Абсентеїзму як феномену політичної культури громадян України [Текст] / Д. Гаврилюк // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / [гол. ред. В. М. Вашкевич]. – К. : ВІР УАН, 2013. – Вип. 75 (№ 8). – С. 495–498.

11. Гаврилюк Д. Ю. Роль політичних технологій в сприянні сучасної практики абсентеїзму українських виборців [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Політика і духовність в умовах глобальних викликів. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін / [відп. ред. О. В. Бабкіна]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – Спецвипуск. – С. 366–372.

12. Gavryliuk D. Characteristics of absenteeism in Ukraine in the context of political and electoral risks (according to the 2014 parliament elections results) [Text] / D. Gavryliuk // European political and law discourse. – 2014. – V. 1. – Iss. 6. – P. 318–324.

13. Гаврилюк Д. Ю. Роль феномену абсентеїзму в політичному житті суспільства [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // Перший національний конвент українського відділення Міжнародної асоціації студентів політичної науки : Збірник тез (24-25 березня 2011 року) / Укл. В. Ю. Калінін. – Одеса : Фенікс, 2011. – С. 24–27.

14. Гаврилюк Д. Ю. Характеристика феномену електорального абсентеїзму в Україні як феномену політичної культури громадян [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // Сьомі юридичні читання «Культура і право на початку

XXI століття» : Матеріали Міжнародної наукової конференції (19-20 травня 2011 року). – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 530–533.

15. Гаврилюк Д. Ю. Вплив владного маніпулювання з виборчим законодавством та здійснення державних реформ на ріст абсентеїстського характеру електоральної культури громадян сучасної України [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // Стратегії реформ і пошук політичного балансу в Україні : Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції (XXIV Харківські політологічні читання). – Х. : ХАП, НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого», НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, 2011. – С. 121–122.

16. Гаврилюк Д. Ю. Дискурсивні питання політологічного виборчого життя України на передодні виборів ВРУ 2012 року (абсентеїстський вимір) [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // II Національний політологічний конвент МАСПН України : Збірник тез (15-16 березня 2012 року) / Укл. В. Ю. Калінін, Д. О. Рой. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2012. – С. 70.

17. Гаврилюк Д. Ю. Абсентеїзм як показник фрагментарності сучасної політичної культури в Україні [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // Восьмі юридичні читання «Правові проблеми взаємодії влади і громадянського суспільства» : Матеріали Міжнародної наукової конференції (10-11 жовтня 2012 року). – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С. 312–316.

18. Гаврилюк Д. Ю. Суперечливість електорального абсентеїзму основам конституційного ладу України [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // Східна Європа у системі координат [Північ, Південь, Захід, Схід] : Збірник матеріалів III Другої міжнародної Великої Академічної Конференції з політології (25-26 жовтня 2012 р.) / Рада молодих вчених ф-ту міжн. відн., українське відділення Міжнарод. Асоц. Студ. Політ. Науки. Львів. нац. ун-т. ім. І. Франка. – Львів : Львів. нац. ун-т. ім. І. Франка, 2012. – С. 27–31.

19. Гаврилюк Д. Ю. Деструктивні практики та принципи у суспільно-політичному житті українських громадян як одні з передумов абсентеїзму (в контексті пост виборчої риторики) [Текст] / Д. Ю. Гаврилюк // III Національний політологічний конвент МАСПН України (27-28 квітня 2013 року) / Укл. В. Ю. Калінін, О. С. Бублик, А. О. Кашинська. – Одеса, 2012. – С. 51–52.

АНОТАЦІЇ

Гаврилюк Д. Ю. Абсентеїзм як феномен електоральної культури в контексті демократизації українського суспільства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2015.

Дисертація присвячена комплексному аналізу сутності абсентеїзму як феномену електоральної культури сучасної України та його специфіки в умовах демократизації українського суспільства. Теоретично обґрунтовано поняття «абсентеїзм» у політологічному та міждисциплінарному дискурсах. З'ясовано

стан розробленості проблеми у зарубіжних та вітчизняних політологічних дослідженнях. Проаналізовано специфіку феномену абсентеїзму в культурі виборчого процесу українського суспільства. Виокремлено західний досвід подолання абсентеїзму та його імплементацію в українській політико-культурний простір. Запропоновано авторський підхід до чинників попередження феномену абсентеїзму.

Ключові слова: абсентеїзм, електоральна культура, демократизація, громадянська культура, політична культура, електоральна свідомість, деструктивна поведінка, політичне відчуження, електоральна поведінка.

Гаврилюк Д. Ю. Абсентеизм как феномен электоральной культуры в контексте демократизации украинского общества. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.03 – политическая культура и идеология. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2015.

Диссертация посвящена комплексному анализу сущности абсентеизма как феномена электоральной культуры современной Украины и его специфики в условиях демократизации украинского общества. Абсентеизм в диссертационном исследовании, в первую очередь, определен как один из видов уклонения избирателей от выполнения гражданских конституционных обязанностей, неучастие в выборах в представительные органы государственной власти. Во-вторых, под этим термином следует понимать и отказ избирателей от использования права голоса и нежелание нести политическую и гражданскую ответственность за качество политических институтов в государстве. На сегодняшний день, в политической науке не существует унифицированного мнения о политическом феномене абсентеизма, что связано с необходимостью глубинных политологических исследований, а также обращения внимания на специфику абсентеизма в политико-культурной среде каждого отдельного общества.

Уточнено понятие «абсентеизм» и его интерпретации в современном научном дискурсе (социологическим и юридическом). К примеру, социология понимает под понятием «абсентеизм» – форму «ухода», неприятие и отрицание индивидом или социальной группой господствующих в обществе идеалов и ценностей. Что касается юриспруденции, абсентеизм она интерпретирует не иначе как добровольное неучастие избирателей в голосовании на выборах и референдумах. Оговаривается, что в современной западной политической науке сформировалось три классические подходы в понимании абсентеизма: теория рационального действия; поведенческий; социально-психологический.

Рассмотрен абсентеизм как специфическая составляющая политической культуры украинского общества. Предложено учитывать два аспекта: оценку роли абсентеизма в политических практиках и факторы его проявлений. Выделены особенности деструктивности абсентеизма, как одной из форм электорального поведения граждан. Утверждается, что абсентеизм избирателей

отражает не неприятие политики как таковой, а отвержение устоявшихся способов политического действия.

Указывается, что предпосылкой появления абсентеизма является тот факт, что люди разочаровываются в политике, потому что не видят существенной разницы между политическими силами и их программами. Граждане считают, что политические решения принимает элита, несмотря на их участие в выборах и других политических акциях; они не чувствуют личной пользы от политики, считая, что таковая обслуживает интересы политических лидеров и их окружения. Исходя из этого, делается вывод, что выборы как общественный договор между избирателем и кандидатом теряет свою силу.

Осуществлен теоретический анализ мировых моделей упразднения абсентеизма. Также оговаривается, что дерадикализовать абсентеизм в политико-культурном пространстве Украины можно сугубо прагматичными механизмами, а именно политическими технологиями в сфере мобилизации гражданской вовлеченности, объективизации процессов политической компетенции избирателей, политических и законодательных гарантий права выбора и ответственности политиков.

Сохранение демократизма политической системы, доверия граждан к институту выборов, уверенность избирателя в силе своего голоса на выборах – это то, что, может реально противостоять абсентеизму в современной политической жизни общества.

Ключевые слова: абсентеизм, электоральная культура, демократизация, гражданская культура, политическая культура, электоральное сознание, деструктивное поведение, политическое отчуждение, электоральное поведение.

Gavryliuk D. Y. Absenteeism as a Phenomenon of Electoral Culture in the Context of Democratization in Ukrainian Society. – Manuscript.

The dissertation for getting the scientific degree of the candidate of political sciences in specialty 23.00.03 – political culture and ideology. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2015.

A thesis gives the complex analysis of the nature of absenteeism as a phenomenon of modern electoral culture in Ukraine. It defines the specific features of absenteeism in terms of Ukrainian society. Theoretically grounded concept of «absenteeism» in political science and interdisciplinary discourse is given. The status of indicated phenomenon in foreign and domestic political research is shown. Author analyzes the specificity of absenteeism in electoral culture in Ukraine. A Western experience of overcoming absenteeism is determined. Also possible ways of its implementation in the Ukrainian political and cultural space are mentioned. The main factors of preventing the phenomenon of absenteeism are set by the author.

Keywords: absenteeism, electoral culture, democratization, civic culture, political culture, electoral consciousness, destructive behavior, political alienation, electoral behavior.